

NEMATOFAQ HİFOMİSETLƏRİN EKOLOJİ ROLUNUN TƏDQİQAT PERSPEKTİVLƏRİ

İradə Babayeva, Lalə Əliyeva, Vüsalə İsayeva, Əsmər Məmmədova, Aytən Abuşova

*Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin Mikrobiologiya İnstitutu,
babayevairada@mail.ru*

Ekosistemlər müxtəlif mikroskopik orqanizmlər də daxil olmaqla bir çox növ orqanizmlərdən ibarətdir. Həmin orqanizmlər birlikdə ekosistem funksiyalarını yerinə yetirmək üçün həm bir-biri ilə, həm də bitkilər və heyvanlar kimi makroskopik orqanizmlərlə qarşılıqlı əlaqədə olurlar ki, bu qarşılıqlı əlaqə ekosistemin tarazlığının qorunmasında mühüm rollardan birini oynayır.

Ekosistemin biotik komponentlərindən birini onun mikrobiotası təşkil edir ki, burada müxtəlif amillərin təsiri altında dəyişikliklər baş verir. Bu dəyişikliklər xüsusilə torpaq mikrosenozunda özünü büruzə verir. Belə ki, torpağa daxil olan maddələr torpaq mikrobiotasının kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinə təsir göstərir. Belə hallara aydın şəkildə aqrosenozlarda rast gəlinir ki, burada istifadə olunan kimyəvi maddələr, xüsusilə bitki zərərvericilərinə qarşı mübarizədə istifadə olunan pestisidlər torpaq mikrobiotasının ekoloji funksiyasının yerinə yetirilməsinə mənfi təsir göstərərək, mikroorqanizmlərin bir çox ekolo-trofiki qruplarının azalmasına səbəb olur. Bu da öz növbəsində torpağın bioloji aktivliyini azaldaraq biomüxtəlifliyin itirilməsi ilə nəticələnə bilər.

Son zamanlar dünyanın bir çox ölkələrində bitkilərin zərərvericilərdən qorunması üzrə təhlükəsiz metodların işlənib hazırlanması məqsədilə bakteriya və göbələk ştamları əsasında biopreparatların geniş tədqiqi aparılır. Bitkilərin bioloji üsulla mühafizəsi həm ekoloji təmiz kənd təsərrüfatı məhsullarının yetişdirilməsinə, həm də patogen növlərin rezistentliyinin azalmasına imkan yaradır.

Xüsusi ekoloji qrupa aid olan yırtıcı nematofaq hifomisetlər bu istiqamətdə tədqiq olunan göbələklərdəndir. Bu göbələklər nematodların sayının təbii tənzimləyicilərindən biri hesab olunur ki, onların mitselisi nematodları tutmaq üçün müxtəlif həlqə və ilgək əmələgətirmə qabiliyyətinə malikdir. Çoxsaylı araşdırmalar nəticəsində nematofaq göbələklərdə tutucu aparatın müxtəlif növlərinin – ilgəklər, halqalar, yapışqan başlar, yapışqan damlalar və s. mövcud olduğu aşkarlanmışdır. Göbələklərin nematodlara qarşı əmələ gətirdikləri bu strukturların sayı nematofaq göbələklərin aktivliyinin qiymətləndirilməsində istifadə olunur.

Fitoparazit nematodların antaqonistləri olan bu göbələklərin tədqiqinə hələ keçən əsrin ortalarında başlanılmışdır və ölkəmizdə bu istiqamətdə işlərin aparılması N.A.Mehdiyevanın adı ilə bağlıdır. Lakin nəzərə alsaq ki, həmin tədqiqatların praktiki tətbiqi reallaşmamışdır və bu gün xarici biopreparatlardan istifadə olunur, o zaman bu kimi məsələlərin həlli istiqamətində aparılan tədqiqatların aktuallığı heç bir şübhə doğurmur.

Bu məqsədlə tərəfimizdən aparılan tədqiqatlar yırtıcı nematofaq hifomisetlərin axtarışı, ayrılması və skrininginə yönəlmişdir. Ayrılmış nematofaq hifomisetlərin 21 ştammi morfokultural əlamətlərinə görə *Arthrobotrys* cinsinə aid edilmişdir. Həmin göbələk ştamlarının arasında nematodların laboratoriya kulturalarına qarşı iki ştam daha yüksək aktivlik göstərmişdir ki, onlar da identifikasiya zamanı *Arthrobotrys musiformis* növünə aid edilmişdir.

Beləliklə, bu istiqamətdə tədqiqatların davam etdirilməsi bu göbələklərin praktiki baxımından perspektivliyinə yol açır.